

СУДБИНА ЈЕДНЕ ГЛОБАЛНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПРОЦЕНЕ

Вељко Благојевић*

Достављен: 21. 07. 2020.

Прихваћен: 02. 09. 2020.

Језик рада: Српски

Тип рада: Приказ

DOI број: 10.5937/vojdela2001089B

Наш познати и признати научник, геополитички мислилац и професор Миломир Степић је 1994. године представио прогностичку геополитичку теорему о блоковској структури света на научној трибини Дома културе „Студентски град“. Некако у исто време је, у тада значајном и нажалост угашеном часопису *Економика* (број 10-12/1994), објављен контроверзни чланак Виорела Романа под називом „Империја и лимес“, који је изазвао нашу научну заједницу да са пажњом размотри веома значајна питања које је он покренуо. Стратешки значај проблема којим се бавио Роман подстакао је многе ауторе да дају своје виђење о будућности структуре моћи на глобалном плану. Били су то истакнути интелектуалци, међу којима: Благоје Бабић, Томислав Кресовић, Драго Његован, Драгољуб Којчић, Живота Ђорђевић, Предраг Симић, Момчило Спремић, Радован Радиновић, Милош Синђић, Милош Кнежевић, Драган Симић, Wacław Zajaczkowski, Јован Илић, Јован Аранђеловић, Душан Батаковић, Мирослав Прокопијевић, Зоран Константиновић, Мирослав Ивановић, Жарко Видовић, Бранко Бојовић, Милорад Екмечић, Жељко Познановић, тада млади асистент на Географском факултету Београдског универзитета Миломир Степић и други.

Степићев научни рад објављен је изворно у часопису *Економика* 1997. године. Иако постоји архива часописа, она није у пуној мери доступна научној јавности. Ауторов примерак наведеног броја је уништен у поплави Обреновца 2014. године, а копија је недавно пронађена сплетом срећних околности. Умало да и овај научни рад доживи судбину многих, не само изгубљених, већ и „заборављених“ научних достигнућа. Скромност аутора није спречила писца ових редова да покрене иницијативу за поновно штампање овог научног рада, како би спречио његово поновно „губљење“ и, оно што је много значајније – његово „заборављање“.

* Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, veljkoblagojevic55@hotmail.com

Треба подсетити да је реч о времену безмало апсолутне доминације Сједињених Држава у међународним односима, једине преостале суперсиле, која је из хладног рата изашла као неспорни идеолошки победник са политичком, економском и војном доминацијом неупитном у међународним односима. Степић је свеобухватном структуралном анализом културних, верских, политичких, економских и географских чинилаца пројектовао будућу структуру центара моћи у просторном контексту (на мапама рађеним на сада већ забрављеном паус-папиру), која четврт века касније добија сасвим препознатљиве појавне облике у реалности. О значају рада убедљиво говори и чињеница да је овај научник уочио процесе који ће уследити и извршио дескрипцију и класификацију будућих центара моћи, њихових унутрашњих својства и међусобних релација и предвидео зоне и суштинске разлоге потенцијалних сукоба. Посебно је значајно напоменути да је имао „смелости и храбрости“ да предвиди неумитност опадања моћи Сједињених Држава и карактер интерблоковских односа који ће се заснивати на трговинским, миграционим и културним баријерама чији смо сведоци, али је у време када је чланак писан то била јерес у предоминантно неолибералној мисли заснованој на слободној трговини и протоку људи и идеја.

Готово пророчњачка анализа будућих догађаја и процеса ипак није последица провиђења, већ систематско и стваралачко примењивање несумњиво великог фонда знања, које је последица неспорног личног потенцијала и залагања професора Степића, али и читавог образовног система у којем је стасавао. То је само још један доказ да Србија располаже квалитетним научним потенцијалом, али остаје питање колико су они препознати, уважени и искоришћени за опште добро.

Друштвени значај дугорочних геополитичких предвиђања представљају научно засновану основу за пројектовање сваколиких друштвених и државних стратегија, од којих треба издвојити оне најзначајније: националну безбедност, одбрану, спољну политику и економију. То је разлог и основни мотив за поновно објављивање рада Миломира Степића.

Професор Степић се бавио и Балканом и судбином српских националних интереса. Нажалост, обистинила су се и његова предвиђања о даљој „фрагментацији српских територија“ (ову синтагму аутор често користи). Ситуацију на Балкану и данас суштински детерминише Романова концепција *империја – лимес – варвари*. Како је Степић навео пре четврт века „то је визура с удобне осматрачнице – с позиције Западне и Средње Европе. Оне и даље одређују ко су варвари, где и како ће формирати лимес и коме ће приуштити привилегију да уђе у његов састав“.

Аутор ових редова није могао да одоли и да ове уводне напомене за читање чланка не заврши Степићевим речима, јер се у њима крије и сама суштина Балкана у међународним односима: „Историјска константа је да се све крупне промене у свету догађају уз непосредно учешће Европе, да европске покрете прво региструје балкански сеизмограф, а да је конкретизација балканских померања увек *територијална*.“

Будућа блоковска структура света

др Миломир Степић**

Окончањем биполаризма и хладног рата крајем 20. века успостављен је униполарни модел доминације само једне глобалне сите – САД. Убрзани темпо развоја европског и далекоисточног пола моћи учиниће да се неприкосновени примат САД постепено ограничава, а мултиполарност постане главно обележје будућег устројства света. Стога ће глобална политичко-географска структура планете бити обликована моделом блокова и чиниће је Америка, Евро-Русија, Исламска Афро-Азија, Југоисточна Азија са Аустралијом, Црна Африка и Антарктик. У оквиру сваког блока и између различитих блокова постојаће интересима мотивисане и хијерархијски диференциране релације. Исламски територијални експанзионизам, као планетарни феномен, може имати такве размере да проузрокује значајне промене у појединим блоковима и ревизију целокупног модела. То ће утицати на будућност Балкана и српских земаља, али ће њихов положај већином одређивати ЕУ, Русија и САД.

Кључне речи: *мултиполарност, полови моћи, политичко-географска структура, блокови, српске земље*

Опсесивна потреба мислећих елита да се у последњој деценији 20. века „подвуче црта” последица је специфичне резултате ирационалних и рационалних мотива – блиског краја другог миленијума христијаноцентрично схваћене светске историје и окончања полувековне биполарне формуле функционисања света, произашле из поретка установљеног на резултатима последњег рата планетарних размера. *Феномен 2000. година* у колективној свести човечанства пројектован је као *крај* који захтева анализу пређеног пута, али још више као *почетак* будућности за коју би неизоставно требало одредити модел и постулате на основу којих ће функционисати, правце развоја и универзалне вредности на којима ће бити утемељена, начине формулисања и промоције тих нових принципа, механизме за њихову примену, те конкретне полуге моћи које ће их материјализовати и спроводити (наметати!). У економско-географском, политичко-географском, геополитичком и геостратегијском смислу, крај другог миленијума „поранио” је: 2–3. децембра 1989. на састанку Бусха и Горбачова у водама Малте симболично је објављен крај хладног рата без победника (?). Деструкција источног блока (идеолошко-политичког, економског и војног) истовремено је значила и превазилажење равнотеже страха, те нагло експонирање интереса до тада скривених у сенци трвења две суперсиле. Из тога ће неминовно настати њихова просторна конкретизација, тј. *нова политичко-географска пројекција структуре света*.

** Овај научни рад је први пут објављен у часопису *Економика*, ISSN 03503801, 1997, Vol. XXXIII, No 1-2, p. 37-41, UDC 327.5(497.11)

20. век – епоха геополитичког моделовања структуре светског поретка

Ратзелово артикулисање релација између географског и политичког (*Politische Geographie*, 1897) значило је не само конституисање једне нове научне дисциплине већ је дало импулсе поимању устројства света које неће бити оптерећено дотадашњим клишеима. Метрополе великих колонијалних империја или, пак, велике силе у настајању, чији је циљ био да изврше ревизију постојећих поседа и интересних сфера, емитовале су различите пројекте парцелације света, претензија и праваца продора, углавном у складу с официјелним геостратегијским аспирацијама сопственог политичког, привредног и војног естаблишмента. Прва половина 20. века била је *belle époque* геополитике, раздобље појава и сучељавања теоријских поставки аутора који ће касније прерасти у класике, формирања политичко-географских и геополитичких школа (немачке, француске, британске, америчке), те различитих модела структуре света, с територијалним конкретизацијама и картографским визуелизацијама тих модела. Иако је после Другог светског рата хладноратовска супротстављеност две велике силе имала препознатљиво теоријско упориште у *Heartland-Rimland*¹ доктрини и неминовности таласократско-телурократског антагонизма, у периоду равнотеже страха нису се појавиле оригиналне политичко-географске и геополитичке идеје већег значаја.² То је, ипак, била привидна хибернација. Њен крај почео је да се наслућује већ у току трке у наоружању и постао евидентан када су показатељи да источни блок „губи кондицију” би ли све очигледнији, да би, како се број цигала у Берлинском зиду смањивао, број промовисаних идеја, теорија и модела о прекомпозицији света заснованих на новом поретку сила на скали планетарне моћи постајао све већи.

Уклањању „гвоздене завесе” непосредно је претходила бриљантна анализа протеклог периода у којој је *F. Fukuyama* (leto 1989) из *краја идеологија*,

¹ Мацкиндерову теорију Хеартланда из 1904. године (услед нових реалности редефинисана је 1919. и 1943) искористио је *Спукини* да би тврдио управо супротно – елементи светске моћи не налазе се у „срцу копна” већ у Римланду. Неопходност контролисања тог „прстена”, онемогућавање СССР-а да га перфорира и стезање омче око свог супарника постала је основа глобалне стратегије САД после Другог светског рата, у чему је идеолошка конфронтација представљала камуфлажу за геополитичко и геостратегијско супарништво.

² Идеје *R. Hartshornea* о центрифугалним и центрипеталним силама које утичу на унутрашњу кохезију у држави и нарочито Соленов хијерархизован полицентрични модел, као једна врста критике Хеартланд-Римланд доктрине, могу се сматрати изузецима. (Видети: Мирко Грчић, *Општа политичка географија*, Географски факултет ПМФ, Београд, 1989, стр. 9; Мирко Грчић, Николај С. Мироненко, И. С. Толстоборов, Основни геополитички модели светског поретка у XX веку, у *Зборнику радова*, ур. Б. Јаћимовић, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1995, стр. 48-49).

краја епохе револуција, краја хладног рата, краја биполаризма и краја старе геополитике извукао контроверзан закључак и најаву краја историје, што је изазвало лавину полемике о ендизму. А шта долази после краја? Долази нешто ново – *нови светски поредак*. Тек је ова, кроз историју више пута промовисана теза, с још виси пропалих практичних реализација и катастрофалним последицама, изазвала полемiku о визијама и њиховим конкретним остварењима. Хунтингтонова теза о свету који ће у 21. веку бити глобално обликован односом (конфронтацијом) седам или осам великих цивилизација (западне, конфуцијанске, јапанске, исламске, хинду, словенско-православне, латинско-америчке и вероватно афричке) наишла је на велики број присталица, поред осталог и зато што се у време свога појављивања (лето 1993) већ емпиријски потврђивала. Романов концепт *империје, лимеса и варвара* (септембар 1994) у суштини је апликација модела *центар-периферија* и недвосмислено репрезентује став Запада према *остатку света*. Ових неколико теорија насталих у периоду геополитичке транзиције, тј. у нестабилно време замене старог светског поретка новим светским поретком, репрезентују конкретне погледе на суштину функционисања света и његову будућу структуру. Уочљиво је да су предложене концепције углавном једнозначне и монокритеријумске, те стога крајње поједностављене и црно-бело схематизоване. Њихове територијалне пројекције и политичко-географске конкретизације имају магловите и контрадикторне обресе, а некада и потпуно недостају. Да ли се то уклапа у официјелна тумачења да важност национално, историјски и културно-цивилизацијски кодираних територија и граница, схваћених у класичном смислу, припада прошлости и наводном примитивизму оних који се противе неограниченом кретању информација и капитала?

Поразом источног блока у хладном рату, његовим декомпоновањем и деструкцијом СССР-а³, Запад је остао без супарника. Свет, са САД као неприкосновеном силом, постао је *униполар*. Нови светски поредак почео је да се успоставља на тим премисама. Мондијалистичким амбицијама победника, свеколикој унификацији на принципима вестернизације и покушајима општег *melting pota* ради претварања света у „глобално село“ било је немогуће супротставити се у тренуцима његовог бахатог тријумфализма и „показивања мишића“. Евентуално „дисидентство“ кажњавано је сурово и превентивно, а тамо где га није било или је за замишљени пројект имало крајње бенигне размере, пропагандно је интензивирано до нивоа „највеће опасности за будућност човечанства“, што је, сходно потенцијалној штети, захтевало адекватну одмазду. Егзекуторски посао обављале су САД, њени псеудосуверени западноевропски вазали и многе инструментализоване војне, политичке, економске, финансијске, хуманитарне,

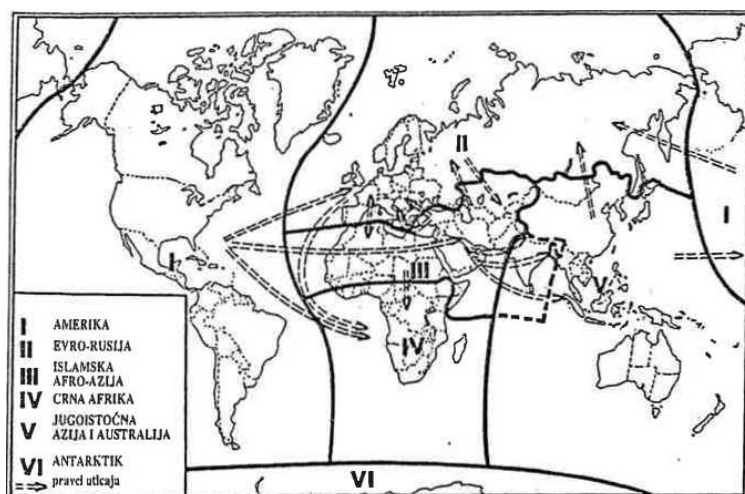
³ Да ли се читав овај процес може протумачити као руско „кутузовљевско“ стратегијско повлачење, регруписавање и консолидовање, после којег ће се опорављена Русија на светској сцени појавити као препорођена империјална сила?

цеховске и друге међународне алијансе. Моноцентрични модел у првој деценији по окончању биполаризма показивао је респективну дозу монолитности, те су мишљења да би почетна фаза 21. века могла имати управо таква обележја била прилично бројна. Реалност, међутим, све више потврђује другачије трендове. Униполарност света по многим показатељима могла би бити само једна релативно краткотрајна транзициона фаза. Какво би у том случају било будуће устројство света и које би контуре имала његова политичко-територијална структура?

Полови моћи и принципи за формирање блокова

Ако је тачно да су САД изашле као победник из хладног рата, онда оне тренутно јесу „најјачи пас у граду”.⁴ Међутим, на тог „пса” устремиће се локални „чопори” и њихови „предводници” из „градских квартова”, тј. ојачале регионалне силе различите снаге, хијерархијске позиције, пространости „квартова” и бројности „чопора” којима доминирају. С обзиром на бројност, моћ и просторни размештај тих америчких супарника, глобално лидерство САД неминовно ће се ограничавати, релативизовати и постепено сводити на ниво и позицију само једне од неколико сила долазећег *мултиполарног света*. Иако не морају бити у сваком моменту хијерархијски једнако рангиране, оне ће, било појединачно, било у виду неког облика интеграције с једном или више компатибилних и географски блиских сила, формирати *зону непосредне доминације* у којој ће супарнички *полови моћи* задржати раније правце утицаја, али сада битно ограничене. Ван тако оформљених *блокова* остаће простране области без непосредне територијалне партиципације сопствених полова моћи. Оне ће, такође, имати статус *блокова*, али ће њихова отвореност за различите облике инфилтрације са стране и поделе сфера интереса бити знатно већа. *De facto*, положај пола (полова) моћи који ће у тим областима доминирати имаће карактер екстериторијалности. Политичко-географски посматрано, глобалну структуру света на почетку 21. века чинило би шест блокова (варијанта 1), чије границе не би то биле у правом смислу (међународно-правно верификоване граничне линије). У конкретним случајевима, секторима или раздобљима оне би могле имати високо изражен степен баријерности (у трговинском, геополитичком, геостратегијском, миграционом, културном и другом смислу), док би се у промењеним околностима или између неких других блокова претварале у порозне зоналне границе, па чак и мобилне трансгресионо-регресионе фронтјере.

⁴ Израз којим се у дипломатској конверзацији фигуративно дефинише доминантна и предводничка позиција САД.

Глобална организација света на почетку 21. века (варијанта 1)

Планетарни мозаик формирали би блокови: Америка (I), Евро-Русија (II), Исламска Афро-Азија (III), Црна Африка (IV), Југоисточна Азија и Аустралија (V) и Антарктик (VI). У овако конципираној просторној структури препознатљиви су елементи Хаусхоферових панобласти (амерички блок је чак потпуно идентичан с његовом Панамериком), што није резултат случајне коинциденције, нити намерног некритичког пресликавања, већ историјске аналогије у поретку моћи (јачање Јапана на Далеком истоку и Немачке као „џина у срцу Европе“). У поређењу с осталим панобластима Хаусхоферовог модела (из 1931) и њиховим меридијанским правцем пружања (уз Панамерику, још и Евро-Африка, Панрусија и Азијска развојна зона), модел блокова просторно би се битно разликовао, пре свега због неопходног уважавања реалних промена на политичко-географској карти света у протеклих шест-седам деценија. Он би се разликовао и од релативно новог модела *S. Cohena* (из 1991) зато што је, упркос полицентричности као заједничке „златне нити“, територијално другачије оформљен.⁵ Иако би по неким карактеристикама могао да подсећа на претходна два виђења организације света, модел блокова не само да није њихова вештачка комбинација већ

⁵ *S. Cohen* издваја две основне геостратешке сфере, а свака се састоји од више геополитичких региона: океанску сферу чине четири региона (Англо-Америка и земље Кариба, Европа и земље Магреба; Јужна Америка и Јужна Африка; Острвска Азија и Океанија), а континентална сфера има два региона (*Heartland*, тј. земље ЗНД; Источна Азија). Уз те регионе, као посебна геостратешка сфера, издваја се Јужна Азија, а постоје и два раздвајајућа појаса: један, јужно од Сахаре и, други, између океанске и континенталне сфере. Земље централне и источне Европе издвојене су као земље – врата између *Heartlanda* и дела океанске сфере. О полицентричном моделу *S. Cohena* детаљније: Мирко Грчић, Николај С. Мироненко, И. С. Толстоборов, *оп. цит.*, стр. 48-49.

се од неких визија насталих у последњој деценији 20. века разликује по специфичном поимању кохезионих елемената који простор издвојен као *један блок* интегришу у индивидуалисану целину и чине га другачијим од суседних блокова. Доминантна интегративна компонента негде ће бити изразита верска и културно-цивилизацијска хомогенизованост (Исламска Афро-Азија – блок III), у другом случају то је функционално-економска гравитациона повезаност (Југоисточна Азија и Аустралија – блок V), док би неки блокови могли бити конституисани на принципима геополитичког и привредног повезивања (Евро-Русија), класичног хегемонистичког односа центра према периферији (Америка), па чак и неоколо-нијалног третмана (Црна Африка и Антарктик).

Доминантни кохезиони елементи на основу којих су оформљени блокови и утврђене њихове условне границе недовољни су да би од њих створили високохомогене целине. Хетерогеност у неким периодима или областима (посебно у зони контакта блокова) може достићи размере непремостивих унутрашњих антагонизама, све снажнијих центрифугалних процеса и привремене или коначне просторне (и сваке друге) прекомпозиције. Мултиполарну суштину света чиниће три изражена пола моћи глобалних размера, а они ће имати своје блокове и у њима специфичне, некада променљиве, па и регресивне, али неоспорно преовлађујуће утицаје. У блоку I (Америка) неприкосновени *центар* већ су САД (и Канада), а ближе и даље *периферију* чини латинскоамерички југ. Европска унија с горостасном Немачком у свом језгру, јесте пол моћи у деликатним и променљивим односима с Русијом, њеним војним, енергетским, сировинским,

културно-цивилизацијским, умним и територијалним капацитетима, које није мудро маргинализовати додељујући им статус *варвара* и изоловати их *лимесом*. Најспецифичнији је далекоисточни пол моћи, који се никако не може редуковати само на Јапан. Јапан је, свакако, језгро и као „глава” на кинеском „телу”, с „малим змајевима” (Тајван и Хонгконг реинтегрисани у Кину, Јужна Кореја, Брунеј, Сингапур, у будућности Вијетнам, Индонезија, Малезија...) као „децом”, те Аустралијом и Новим Зеландом као блиским привредним „рођацима”, формираће „породицу” (блок V) где ће мало простора остати за периферију. Тај статус могли би евентуално добити Монголија и делови Индокине, а Индија би остала потконтинент због посебности које су је и до сада одликовале.

Остали блокови немају јасно издвојен *центар* у војно-политичком и економском смислу. У Исламској Афро-Азији (блок III) лидерски капацитет и амбиције исказују Иран, Турска и Саудијска Арабија, у извесном смислу Египат, Пакистан и на себи својствен начин Либија, а у будућности би то могли да постану Индонезија, Алжир, па и Казахстан. У Црној Африци (блок IV) то је могла да постане Јужноафричка Република, али ће њена трансформација, према актуелним трендовима, више имати одлике реафриканизације и назадујућег уједначавања с осталим деловима средишње и јужне Африке него тенденцију повећања досадашње дистанце у нивоу развијености и прерастања у регионални пол моћи. Актуелна периферност Антарктика у будућем надметању за контролу извора енергије, резерви воде за пиће (поларне наслага леда) и сировина биће у великој мери релативизована, а његова наслеђена и већ оспоравана секторска подељеност подложна ревизији. Не може се искључити варијанта по којој би читав тај блок (копно Антарктика, ледена калота, околно море и подморје) постао *terra nullius* за конфликтно одмеравање снага моћних у трци за приоритетним позицијама у приступу природним богатствима.

Интраблоковски и интерблоковски односи

Глобалну структуру света обликовану моделом блокова карактерисаће вишедимензионални и хијерархијски диференцирани односи. Релације ће задржати многе старе особине и добити нов, често нетипичан квалитет. Традиционални и новоуспостављени правци утицаја биће економски, геополитички, војностратегијски и пропагандно мотивисани, те сходно томе и усмерени на следећи начин.

– *Унутрашњи блоковски утицаји* имаће двосмеран карактер – од центра ка периферији, али и обрнуто. Сједињене Државе ће у америчком блоку успоставити неприкосновену хегемонију (већ јесу), посебно у „везивној” средњоамеричкој и карибској зони, где ће евентуалне локалне неприлике решавати по моделу мексичког Чиапаса, Салвадора, Никарагве, Панаме, Гренаде, Хаитија и Кубе. С друге стране, и даље ће бити изложене силовитој хиспаноамеричкој имиграцији и црначкој демографској експанзији, које ће убрзано мењати расни, етнонационални, лингвистички, верски и укупни културно-цивилизацијски идентитет не само јужних држава већ и великог дела САД. То може да еволуира у процесе са деструктивним политичко-територијалним последицама сада незамисливих разме-

ра. Садашња европска петнаесторица биће у контроверзној позицији државе у настајању и постепеном ширењу или регионалном диференцирању према критеријуму развијености, уз потенцирање објективно постојећих етничких, историјских и географских различитости. Зависно од карактера и темпа промена на које ће највише утицати однос Немачке и њених европских савезника (или супарника), успостављаће се везе ЕУ с Балканом и српским земљама, европским Истоком и, пре свих, Русијом. Далекоисточни пол моћи оријентисаће се на учвршћење унутрашње кохезије, на пацифичку литорализацију, формирање јединствене високоразвијене зоне од Манџурије и Хокайда до Новог Зеланда, а потом и на развој заосталијег *хинтерланд*-а – Индокине, унутрашње Кине, Монголије ...

– *Односи полова моћи* одредиће не само суштину мултиполарног модела већ и само његово успостављање, што подразумева редуковање тренутне моћи САД и трансформисање садашњег униполарног света. У Европи, САД ће, под маском НАТО, настојати да се војно задрже упркос завршетку хладног рата, уклањању „гвоздене завесе“, крају „комунистичке опасности“ и потискивању (повлачењу) Русије у дубину *Heartlanda*. Користећи деструкцију некадашње СФРЈ, индукујући и контролишући ратну кризу, те одређујући њене резултате, САД су се чврсто стационирале на Балкану, захваљујући чему ће посредно моћи да надгледају свог све снажнијег европског конкурента, пре свега брзину и карактер интеграционог процеса, амбиције Немачке и евентуалну руско-германску осовину. Базирањем на балканској страни Јадрана попуњена је једина перфорација у контролном појасу северних обала медитеранског басена, „суверена“ европска партиципација на тој „фасади“ онемогућена и спутана НАТО посредовањем, а свеprisутност САД потврђена, најпре у односу према блискоисточним лежиштима нафте и тренутно „ошамућеној“ Русији. На Далеком истоку САД ће настојати да Јапану и Кини „висе над главом“, држећи их приковане уз саме обале Пацифика. Ланац за то спутавање чиниће карике ратних и послератних аквизиција – војно-политичко присуство у Јужној Кореји, Окинави, Тајвану, Филипинима. Придружујући томе поседовање већине пацифичких архипелага, војних база и полигона на мноштву острва, те континуирано поморско и ваздушно надгледање, контрола целог басена највећег на планети тешко ће бити препуштена неком другом. Иако имају лошије стартне позиције за будућу трку, европски и далекоисточни пол моћи неоспорно ће употребити своје адуте у тежњи да сузбију америчку предност (јапански капитал, организованост, технолопизација, култ рада; кинеска енергија, сировине и многобројна, јефтина и изразито дисциплинована радна снага; динамичност и предузимљивост „малих змајева“; аустралијско пространство, природна богатства и наслеђена британска систематичност; финансијска моћ, економске традиције и високопрофесионалан однос према послу у ЕУ с непроцењивим ресурсима Русије). У том процесу нису искључени неки облици антиамеричког савезништва на које би могли да указују све интензивнији контакти Немачке и Кине, Кине и Русије, Немачке и Русије.

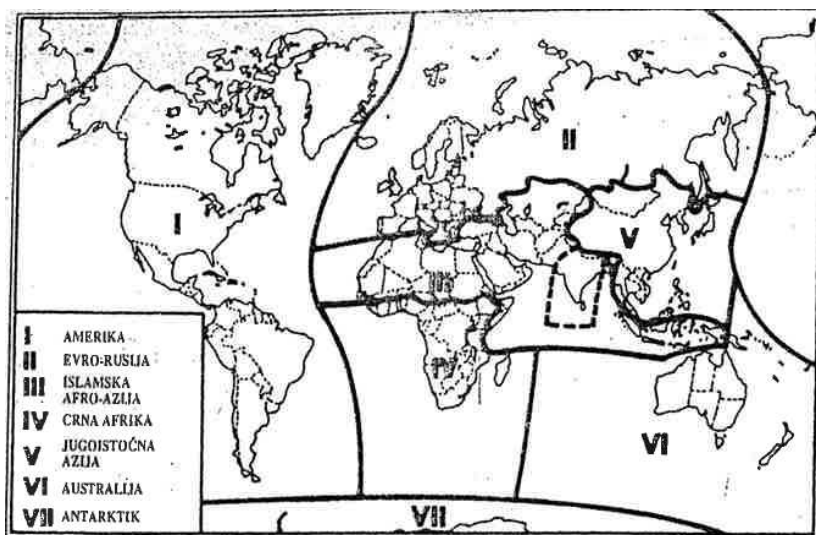
– *Правци утицаја полова моћи* могу бити усмерени према деловима других блокова који имају сопствени пол моћи, али су у односу на њега периферни, слабо повезани и потенцијално центрифугално оријентисани. За пол моћи су-

седног блока они су географски ближи и због својих потенцијала веома атрактивни. То су простори у којима би се ревизија контура, граница (условних) и морфометрије постојећих блокова (према варијанти 1) могла очекивати.

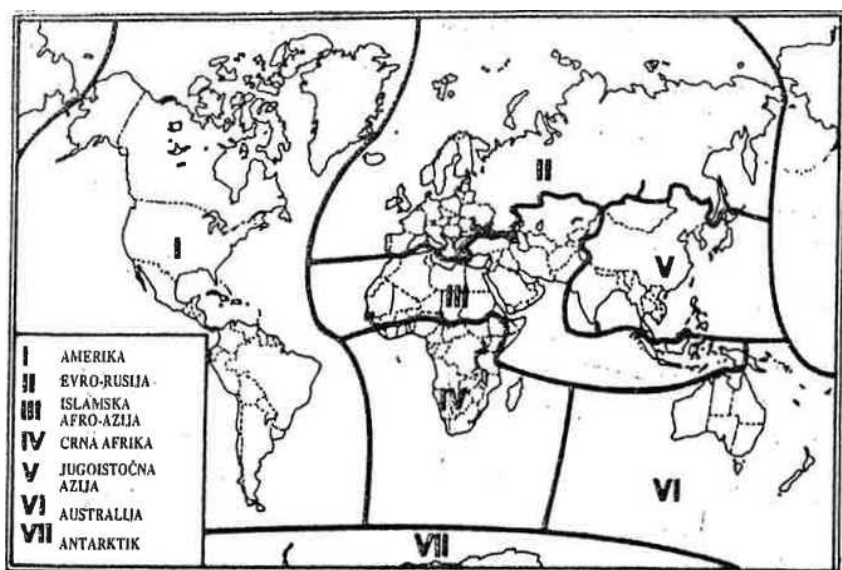
1. Сибирски део Евро-Русије (посебно његов источни део) демографски је слабо покривен, све лабавије гравитационо повезан с европским делом Русије, а богат природним ресурсима, који су пак, далекоисточном полу неопходни као импулс за још бржи развој. Источни Сибир привлачи и САД (геополитички, војностратегијски, економски мотиви), те је у том простору могуће тространо сучељавање интереса.

2. Пацифичка острва, посебно она у западном делу басена, заједно с припадајућом акваторијом, значајна су за далекоисточни пол моћи не само као полигон за ирационално доказивање сопствене нарасле војно-политичке и економске снаге, већ ради благовременог одбацивања САД од источних азијских обала и постизања довољног степена безбедности.

– Полови моћи ће непосредније и с мање обзира оријентисати правце својих интереса према блоковима који *немају* сопствене полове моћи. Црна Африка ће се тешко ослободити неоколонијалног третмана из некадашњих европских метропола, којима ће се у томе придружити тренутно привидно мало заинтересоване САД. Она ће, по свој прилици, задржати улогу сировинске базе, а у песимистичкој варијанти будућности заснованој на суровој стварности, Црној Африци може бити намењена изолација, па и други модели локализовања и спутавања демографске експлозије, емиграције према развијеним земљама Европе и Америке, епидемија (које могу бити и вештачки изазиване), политичких нестабилности и ратова, али и све уочљивијег ширења свести о заједничком пореклу, идентитету и расној хомогености црначке популације у Африци и оне у Америци.

Глобална организација света на почетку 21. века (варијанта 2)

Глобална организација света на почетку 21. века (варијанта 3)

Нафтне резерве и енергетска зависност полова моћи условили су другачију позицију Исламске Афро-Азије. Финансијска моћ, демографска експанзивност, територијалне димензије и религијом утемељена компактност у наступима према неисламском делу света учинили су овај блок респектабилним политичким фактором. Стога он, иако без свог јасно издвојеног пола моћи, успоставља сопствене правце утицаја према околним блоковима и према њима испољава мање или више изражен експанзионизам. Верска интегративна компонента толико је доминантна да у други план потискује културне, етничке, економске, социјалне и физичко-географске баријере. Исламска територијална трансверзала од Сундских острва до западноафричких обала Атлантика довољан је разлог за евентуалну политичко-географску корекцију *варијанте 1* модела блокова, према којој у саставу Исламске Афро-Азије није била најмногољуднија муслиманска земља – Индонезија. Њеним укључивањем блок III добио би промене територијално-морфометријске одлике – у *варијанти 2*, у његовом саставу била би многољудна и већински неисламска Индија (сачувала би своју потконтиненталност), а у *варијанти 3*, Индија би остала део Југоисточне Азије (блок V). И у другој и у трећој варијанти проширивање блока III и „уклињавање” Исламске Афро-Азије према истоку раздвојило би Југоисточну Азију и Аустралију, од јединственог блока V (у *варијанти 1*) оформило два, а потенцијално најснажнији пол моћи на планети раздвојило и знатно му умањило шансе у надметању са супарницима. Трансгресиону оријентацију овог блока, упркос антагонизмима унутар њега самог (шиитско-сунитска поларизованост, сукоби фундаментали-

стичких и привидно секуларистичких струја, борба за примат и предводништво у исламском свету ...), не окончава овај источни *Дранг*. Исламско ширење је глобални процес који не мора имати карактеристике просторне поступности и *step by step* приступ. На то упућују све бројније и све компактније концентрације муслиманских имиграната у квартовима великих градова Европе и САД. Али, исламска експанзија се у територијалном смислу непосредно реализује углавном на два фронта – према југу, у тзв. подсахарску Африку, и према северу, у Европу и јужни појас Русије. Инфилтрација у Европу (заједно с европским делом Русије) има три главна правца – магребско-француски, малоазијско-балкански и кавкаско-прикаспијски. Сваки од њих има своје специфичности, али је циљ истоветан – просторна експанзија.

Уместо закључка: Балкан и српске земље у моделу блокова

Каква ће бити позиција Балкана и српских земаља у глобалној блоковској политичко-географској структури света? Њихов статус одређиваће односи унутар Евро-Русије, близина границе Исламске Афро-Азије и положај „куће на друму” пред малоазијско-балканским краком зелене трансверзале, те амбиције САД да стационирањем на Балкану продуже своје европско присуство. У том троуглу је формула опстанка и функционисања у предстојећем надметању садашњих и будућих великих сила. За судбину српских земаља одлучујући фактори биће интерни процеси у ЕУ (форсирана интеграција или фрагментација), њен однос према европском истоку и југоистоку (селективан пријем нових земаља и истовремено дистанцирање од „неподобних” или фазно укључивање свих у „европску породицу”) и еволуција Русије (даље слабљење, политичко-територијална дезинтеграција и бављење собом или њен васкрс у силу с амбицијама да Балкан врати у приоритетни концентрични круг својих геополитичких интереса).

Садашњост и блиска будућност као да ипак потврђују Романову концепцију *империја–лимес–варвари*. Али, то је визура с удобне осматрачнице – с позиције Западне и Средње Европе. Оне и даље одређују ко су *варвари*, (варијанта 3) где и како ће формирати *лимес* и коме ће приуштити привилегију да уђе у његов састав. Хрвати су се већ самопромовисали у „заштитнике кршћанства”, што католичко-протестантски Запад *de facto* прећутно прихвата и практично подржава. Да ли је Хрватском, с потковичастим (бумеранг) обликом њене територије оствареним захваљујући конкретној и пресудној помоћи *империје*, материјализована та зонална граница? Или ће то пре бити Босна и Херцеговина као нестабилна троконфесионална тампон-зона између германофилског европског југоистока и русофилског Балкана? Неће ли се, у том случају, на Дрини пројектовати „линија ампутације” *хаотичног* Оријента од *уређеног* Запада? Ако се по аналогiji историје („која се не понавља”) та граница продужи Савом и Дунавом

према истоку, тада ће се реактивирати она опсесивна културно-цивилизацијска подела на којој толико инсистирају утицајни католички кругови европске политике. Реализацијом овог сценарија српске земље нашле би се у две различите и међусобно супротстављене просторне целине, што би процес њиховог даљег фрагментирања и територијалног редуковања драматично убрзало. Традиционално сучељени интереси у „балканском геополитичком чвору”,⁶ промене на лествици глобалне и регионалне моћи, те трансформисана схема „симбиозе интереса”, могу, међутим, суштински да редефинишу односе и преусмере процесе на Балкану, а српске земље ситуирају у нове политичко-географске координате. Историјска константа је да се све крупне промене у свету догађају уз непосредно учешће Европе, да европске покрете прво региструје балкански сезиограф, а да је конкретизација балканских померања увек *територијална*.

Future Block Structure of the World

The end of the bipolarity and the cold war in the late 20th century meant the establishment of the single-polarity model of domination by only one of the global forces – the USA. However, the rapid development of power poles both in Europe and the Far East will gradually make the unquestioned leading role of the USA ever more limited, so that multipolarity is to become the main feature of the future organization of the world. That is why the global political-geographical structure of the planet will be organized according to the multiple bloc model, consisting of America, Euro-Russia, Islamic Afro-Asia, Southeastern Asia & Australia, Black Africa and Antarctic. Within each of the „blocks” and among them there will be relations motivated by interests and differentiated by hierarchy. As a global phenomenon, Islamic territorial expansionism may increase to such extent that it causes considerable alterations in certain „blocs” and a revision of the whole model. This will influence the future of the Balkans and the Serbian lands, but their position will be determined mainly by the EC, Russia and the USA.

Key words: *multipolarity, power poles, political-geographical structure, blocks, Serbian lands*

⁶ О суштини балканског геополитичког чвора види: Јован Илић, Геополитичке особености Балканског полуострва и српско питање, историјско-географски преглед, у: *Основни принципи разграничења држава*, Зборник радова, ур. Д. Николић, Војногеографски институт, Београд, 1994, стр. 65-115.